

Apollon'un Anadolu'daki Ayak İzleri III: Didim Apollon Tapınağı

Footsteps of Apollo in Anatolia III: Didim Apollo Temple

Mustafa TÖZÜN
Prof. Dr., İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı AD

ÖZET:

Bu çalışmada, Apollon Kültü'nün Anadolu'daki izini sürmeye Didim'den devam ediyoruz. Bundan önceki birinci ve çalışmalarımızda Klaros ve Miletos'taydık. Didim'e inşa edilmiş Apollon Tapınağı'nın (Didymaion) tarihsel önemi hakkında bilgiler vereceğiz.

Anahtar kelimeler: Didim, Apollon Tapınağı, Mitoloji

ABSTRACT:

In this work, we continue to trace the Apollo Cult in Anatolia from Didim. We were in Claros and Miletus in our first and previous work. We will give information about the historical importance of the Temple of Apollo (Didymaion) built in Didim.

Keywords: Didyma, Apollo Temple, Mythology

1. Didim:

Didim'e varmadan önce Selçuk'ta Efes'i gezip Artemis Tapımağı'nı ve Bülbül Dağı'nda Meryem Ana Evi'ni görmüştük. Selçuk'tan çıkıp Menderes'e doğru yönelip bu çalışmamızın birinci ayağı olan Klaros Kehanet merkezi'ne ulaşmıştık.

Ardından Kuşadası'na yönünde devam ettik ve Söke'yi geçtik... Miletos'a ulaştık... Miletos'un Tiyatrosu'nu gezerkes Mietos Okulu'nun yetiştirdiği büyük filozoflara ve bilim insanlarına değindik...

Şimdi biraz daha ilerliyoruz. Miletos'tan 16,4 km güneye doğru yolculuk ederek Didim'e ulaşıyoruz.

Bugün Aydın'ın bir ilçesi olan Didim'in Miletlilerin yaşadığı bundan 2500 yıl kadar öncesinde bir tapınak merkezi olduğunu öğreniyoruz. Didim, Miletos'un tapınak merkeziydi ve adı özgün haliyle Didyma'dır.

Dydima, ikiz demektir.

Delfoi gibi Helen dünyasının en büyük kehanet merkezlerinden birisi olan Dydima'nın adı da ikiz kardeşler anlamına gelmektedir ve bu ikiz kardeşler Apollon ve Artemis'tir. İsa'dan Önce 16. Yüzyılda Mikenlerin Didim'de koloni kurduklarını söylemeliyiz. Likyalılar bölgeye hakim olur. İsa'dan Önce 494 yılında İyonların, dolayısıyla Miletos'un Perslere kaybetmesi Didim'in de düşmesine neden olur. Perslerden sonra Romalılar ve Karyalılar'ın hakim olduğu görülür. Türklerin Anadolu'ya girişinden sonra Bizans toprağı olan Didim de önce Menteşeoğulları'nın eline geçer (MS 1280), sonra Aydınnoğulları hakim olur Didim'e (MS 1300). Sultan Mehmet Çelebi zamanında Osmanlı'nın hakimiyeti başlar (Kuray, C., 1996; Tülay, S.A. & Akat, H., 2005; Turgut, A.Ç. ve ark., 2018).

Didim Güllük Körfeşi'ni çevreleyen bir yarımadadır ve Kuşadası'na uzaklığı 70 km olan bir turizm merkezidir. Bodrum'a da uzaklığı sadece 110 km'dir. Elli üç km uzunluğunda sahil şeridinde hepsi kumsal özelliğı taşıyan onlarca koya sahiptir. Altınkum ve Didim'e sadece 15 km uzaklıkta bulunan Akbük ünlü plajlarıdır. Antik Didim yerleşim yeri deniz kenarındaydı... Bugün ise Bugün ise Büyük Menderes'in taşıdığı alüvyonlar ile ovanın ortasında kalmıştır. Didim'e 30 km uzaklıkta yer alan Bafa Gölü de Ege Denizi'ni, n bir koyu iken bugün göle dönüşmüştür. Didim'i ziyaret edenler, Bodrum'a gitmeden önce Bafa Gölü Tabiat Parkı'nı da gezebilirler (Didim hakkında Genel Bilgi).

Resim 1. Didymaion (17.09.2020)

2. Didymaion (Didim Apollon Tapınağı) Hakkında Kısa Bilgiler:

Miletos'tan Didymaion'a doğru 16,4 km uzunluğundaki yola "Kutsal Yol" denilirdi. M.S. 100 yılında Trajan tarafından Didim kahininin bir gün kendisine imparator olacağını söylediği için Kutsal Yol'u inşa ettirmiştir. Kutsal Yol, Didymaion'un 300 m kuzeyinde Tenemos duvarına ulaşırdı. Buradan Didymaion Tapınağı'nın doğusuna uzanan bir giriş (propylea) uzanmaktaydı ve bunun başlangıçta bir kemerli kapı mevcut olduğu söylenir... Buradan Didim Apollon Tapınağı'nın önemi ve Tapınak'a verilen değer anlaşılmaktadır. Didymaion, kapladığı sahanın 5500 m2 olmasıyla heybetini ortaya koyar ki döneminin en büyük kutsal alanlarından biriydi (Kuray, C., 1996).

Resim 2. Dydimaion'dan bir görüntü (19.09.2020)

2.1. Medusa:

Mitolojide üç Gorgon'dan birisi olan **Medusa** bir ölümlü olmasına rağmen, **Athena**'ya güzellikte meydan okur. Athena da onun saçlarını yılanla dönüştürür. Korkunç ve çirkin bir görüntüye bürünen Medusa kendisine bakanları taşa çevirir. (...) Efsaneye göre, **Seriphos Adası**'nın kralı **Danae**'ye âşık olunca, onun oğlu **Perseus**'tan **Medusa**'nın kafasını getirmesini ister... Tanrı Hermes ve Tanrıça Athena da bu zorlu görevde **Perseus**'a yardımcı olur... **Athena**, **Perseus**'u şöyle uyarır: Onunla göz teması kurmaktan kaçın. Yoksa taşa dönersin... Başını kesmek için sana verdiğim kalkanı ayna olarak kullan. Geriye doğru yürüyerek ona yaklaş ve görüntüsünü kalkana yansıt. (...) **Perseus**, **Medusa**'nın başını keser ve kesik başı getirir. (...) İşte bu KESİK MEDUSA BAŞI'nın taş kabartmaları ve resimleri özel mekânların kötü ruhsal güçlere karşı korunmasında kullanılmıştır. (...) Tıpta, **portal hipertansiyona** bağlı olarak karın ön duvarında oluşan tıkanmış damarların görüntüsü de Medusa'nın kesik başına benzediğinden bu görüntüye tıpta "**Caput Medusa**" denir. (Turgut, A.Ç. ve ark., 2018).

Didim Apollon Tapınağı'nın giriş bölümünde de Medusa Başına rastlanmaktadır (Resim 3).

Resim 3. Didymaion'da Medusa Başı (Caput Medusa) (19.09.2020)

2.2. Didimaion Hakkında Haselberger'in Verdiği Bilgiler:

Didymaion, M.Ö. III. Yüzyılda yaşıyan Miletli mimar **Daphnis** ve Efes'teki Artemis Tapınağı'nın mimarlarından **Paionios** tarafından inşa edilmiştir. Paionios, bugün dünyanın yedi harikasından biri olan Artemis Tapınağı'nı henüz tamamlamıştı ve M.Ö. 334'de Büyük İskender'in İyonya'ya gelmesiyle birlikte Didim'deki Apollon Tapınağı'nın yapılması planlanma aşamasına gelmişti. Amaç, Artemis Tapınağı'na eş bir eser ortaya çıkarmaktı. **Haselberger**'in çalışmaları üzerine bildirdiğı bilgilere göre şunları söyleyebiliriz: "Didymaion'da sütunlardan üçü, tapınağın 120 metre uzunluğunda ve 60 metre genişliğindeki basamaklı platformunun üzerinde **19,7 metre** olan orijinal yüksekliğinde hala duruyor. Sütunlardan biri kaba yontulmuş taştan mantolu, tamamlanmamış; diğer ikisi tamamlanmış ve hala çatının dayandığı giriş olan taş saçaklığın bir kısmını desteklemektedir. Toplamda 108 sütunlu yapı, bir zamanlar tapınağın iç bölümünün eşit derecede yüksek duvarlarını çevrelemek için tasarlanmıştı. Dörtlü üç sıra halinde düzenlenmiş, benzer boyut ve biçimdeki on iki ek oyma sütun, aşağı yukarı doğuya bakan portikoda duruyordu. Cephenin 10 sütunu, revaktan çok daha zengin bir şekilde oyulmuştu. Portalın bir tarafında, yükseltilmiş, kademeli bir salondan kehanet bildirileri yapılırdı (Haselberger, L.,1985).

Resim 4. Didymaion Sütunlarından birinin tabanında alt tarafı balık olan bir adam figürü (Bir kadını bacağında yakalamış) (19.09.2020)

Adytum'a girmek için (antik dönemde sadece seçilmiş birkaç kişinin girmesine izin verilirdi) tezahür portalının her iki yanında bulunan **iki dar, karanlık, dik tünelden** birinden geçmek gerekir. Her bir tünel, mezar benzeri bir ön odaya açılır ve buharlaşan sudan kalan ince mineral birikintileri ile kaplıdır.” (Haselberger, L.,1985).

Resim 5. Didymaion’da sağı sollu bulunan **iki dar, karanlık, dik tünelden biri**
(19.09.2020)

Tapınağın uzunluğu boyunca uzanan çift sıra mermer sütunların, tapınağın tüm genişliğini kaplayan görkemli bir çatıyı desteklemesinin amaçlandığı düşünülebilir. Aslında tapınağın iç kısmında döşemesiz büyük bir açık hava avlusu var. Bu **adytum** ya da "**yasaklı**" alan, Yunan mimarlar tarafından şimdiye kadar yapılmış en dikkat çekici kapalı alanlardan biriydi. Adytum denilen avluda, Apollo'nun altında tasarlandığı iddia edilen bir defne ağacının yakınında, **yerden kutsal bir kehanet kaynağı** yükselirdi. Kaynağın üzerinde küçük, zengin bir şekilde işlenmiş **iç tapınak** olan **naiskos** bulunurdu ve içinde **bronz bir tanrı heykeli** vardı. Tapınak, Erken Hristiyanlık döneminde yerle bir edilmiştir... (Haselberger, L.,1985).

Resim 6. Didymaion adytum (avlu) (19.09.2020)

Adytum bölümünde taşların üzerinde Miletos ve Klaros'ta da gördüğümüz griffon kabartmalarına yine rastlarız.

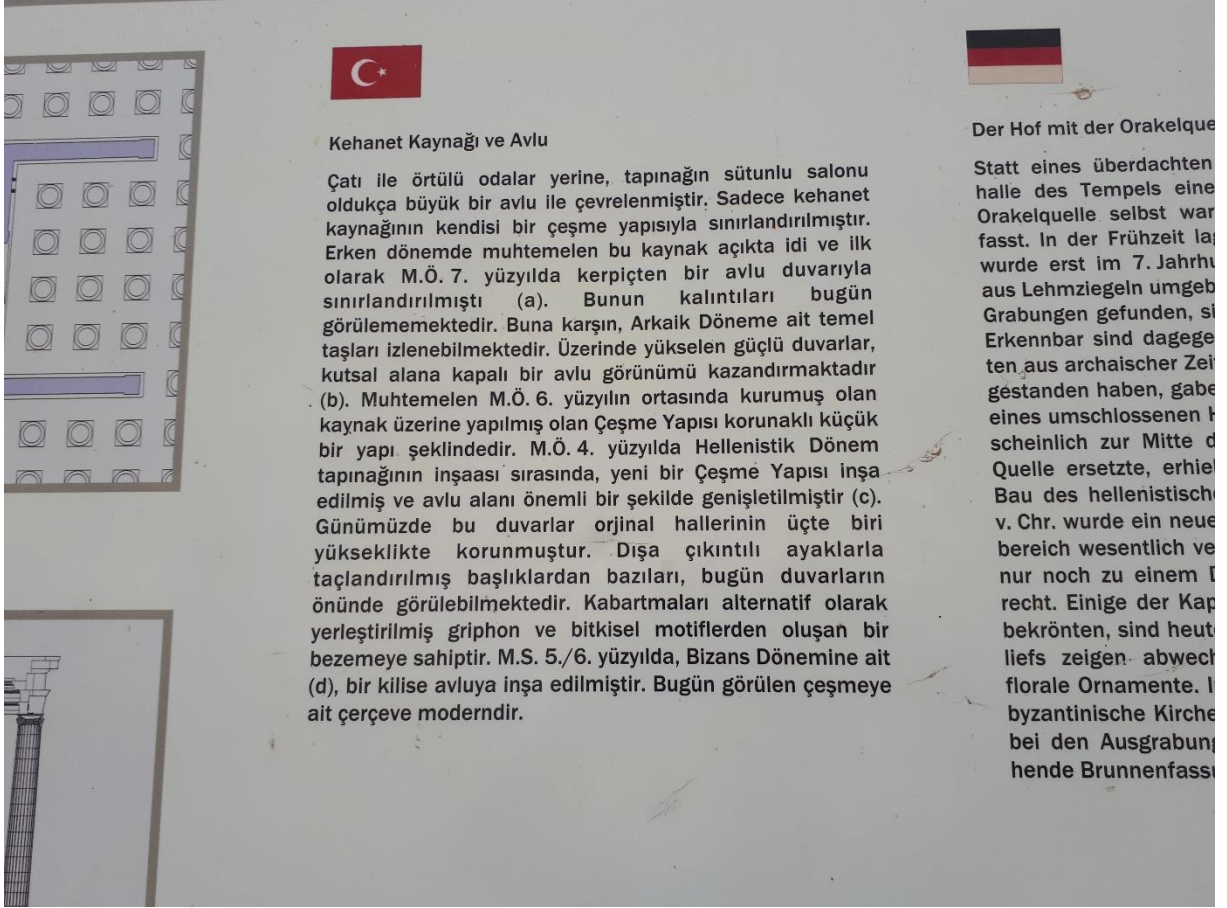

Resim 7. Didymaion avlusunda Griffon (Gryphon)* kabartmaları (19.09.2020)

* Griffon: Aslan vücutlu, kartal kanatlı ve kafalı mitolojik yaratık. Antik Yunanca'da, kıvrılmış, kırık anlamındaki "*grýps veya gryphos*" sözcüklerinden türediği düşünülür.

Tapınak'ın avlusuna asılı levhada kehanet üzerine şu bilgilere rastlıyoruz:

“Çatı ile örtülü odalar yerine, tapınağın sütunlu salonu oldukça büyük bir avlu ile çevrelenmiştir. Sadece kehanet kaynağının kendisi bir çeşme yapısıyla sınırlandırılmıştır. (...) İlk olarak M.Ö. 7. Yüzyılda kerpiçten bir avlu ile sınırlandırılmıştı. (...) M.Ö. 4. Yüzyılda Helenistik Dönem tapınağının inşası sırasında, yeni bir Çeşme Yapısı inşa edilmiş ve avlu alanı önemli bir şekilde genişletilmiştir. (...) M.S. 5./6. Yüzyılda, Bizans Dönemine ait bir **kilise** avluya inşa edilmiştir. Bugün görülen çeşmeye ait çerçeve modern dir.”

Resim 8. Didymaion'da "Kehanet Kaynağı ve Avlu" başlıklı yazı (19.09.2020)

Bitirirken;

Apollon'un izini sürerken **Klaros ve Miletos**'tan sonra Didim **Apollon Tapınağı**'nı (Didymaion) da gezmiş olduk. Daha önce söylediğimiz gibi, bundan sonra belki de **Lykia**'ya devam eder Apollon'un doğduğu yere, Patara'ya da ulaşırız... Zamanımız ve gücümüz nereye kadar yeterse... **Apollon'un izinde...**

Azra Erhat'ın verdiği bilgilerle bitirelim:

*"Hele **Fethiye**'nin görkemli kral mezarlarından başlayıp, Kekova, Kaş, Demre, Olympos ve hepsi Anadolu'ya özgü adlar taşıyan daha nice kentler boyunca, her biri birer tapınak gibi karşımıza çıkan, kayalara oyulu ya da denizde yüzen o eşsiz mezarları, lahitleri gördük mü, burası Apollon'un ülkesidir demekten alamayız kendimizi. Buralarda akla kara, ışıkla karanlık arasında yaman bir savaş verilmekte ve bin yıllardan beri süregelen bu savaşı insan aklı ve sanatı kazanmaktadır. **Anadolu bu zaferi Apollon tanrı ile simgelemiştir.** Apollon **Lykia** denilen o ışık ülkesinde de yaşar, ta uzak doğuda Nemrut dağının tepesindeki sivri külâhlı dev tanrı heykelleri arasında da baş yeri tutar. **Homeros**'tan Roma çağından sonraki Kommagene krallarının zamanına dek hep aynı **ANADOLU'LU TANRIDIR APOLLON.**"*

Truva Savaşı'nda Truvalıları tutan ve Olimpos tanrılarında ayrılan,

ANADOLULU TANRIDIR APOLLON...

Kaynaklar:

1. Didim hakkında Genel Bilgi.
2. <http://www.didim.gen.tr/genel.php#:~:text=Didim%2C%20Ayd%C4%B1n'%C4%B1n%20turistik%20bir,Y%C3%BCz%C3%B6l%C3%A7%C3%BCm%C3%BC%20402%20km'dir> (Erişim: 02.11.2020).
3. Erhat, Azra. Mitoloji Sözlüğü. Remzi Kitabevi, 1996.
4. Haselberger, L. (1985). The construction plans for the Temple of Apollo at Didyma. *Scientific American*, 253(6), 126-133.
5. Kuray, C. (1996). Didim Klaros Kutsal Alanları Ve Anadolu Apollon Tapınakları (Doctoral dissertation, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
6. Parke, H. W. (1986). The temple of Apollo at Didyma: The building and its function. *The Journal of Hellenic Studies*, 106, 121-131.
7. Turgut, A. Ç., Turgut, Y. B., & Turgut, M. (2018). The legend of Medusa with snake hair in Didymaion, in Didyma, Turkey. *Child's Nervous System*, 34(12), 2341-2344.
8. Tülay, S. A. & Akat, H. (2005). *Zamanın Öyküsü*. Söke, Cumhuriyet Ofset.